

EDUCAȚIA – MODALITATE ESENȚIALĂ DE PROMOVARE A INTERCULTURALITĂȚII

FLORICA ORȚAN*

Abstract:

The term "culture", and in particular the one of "interculturality", interferes with the one of "education". By defining education as the essential way of promoting interculturality, we are obliged to analyze the capacity of the pedagogy and the science system on which it is based, to respond effectively and qualitatively to the many problems that diversity and interculturality bring to society.

Keywords: education, interculturality, intercultural education, society, individual.

Résumé:

Le terme de "culture", et en particulier celui "d'interculturalité", interfère avec celui "d'éducation". En définissant l'éducation comme le moyen essentiel de promouvoir l'apprentissage interculturel, nous nous engageons à analyser la capacité de la pédagogie et du système scientifique sur lesquels elle repose, répondant efficacement et qualitativement aux nombreux défis que la diversité et l'interculturalisme apportent à la société.

Mots-clés: éducation, interculturalité, éducation interculturelle, société, individu.

Modernizarea Europei s-a realizat printr-o trecere relativ rapidă de la autarhia de tip feudal, la o deschidere inițial continentală, apoi intercontinentală, ajungându-se la actuala piață mondială. Autoarhia de tip feudal, ca și alte modele de autarhie din secolele anterioare, presupunea exagerarea „independenței” în cadrul comunității mai restrânse sau în cadrul unei națiuni de dimensiuni mai mari.

Aceste modele mai mult sau mai puțin arhaice împiedicau radical dezvoltarea economică și mai ales cea culturală și ce este mai grav, provocau tensiuni, conflicte și războaie de o amploare tot mai mare. Exagerarea independenței, închiderea unei comunități mai mari sau mai mici, s-a dovedit practic imposibilă: mobilitatea oamenilor și chiar a unor grupuri mai mari de indivizi a fost de nestăvilit. Vom observa, dintr-o altă perspectivă, că mobilitatea populației a fost favorizată, în primul rând, de modernizarea mijloacelor de transport (navigație maritimă, căile ferate, transportul aerian etc.), dar și de un proces exploziv de difuziune culturală.

Europa Occidentală, secole de-a rândul, promotoare a progresului, a intrat în contact, mai mult sau mai puțin pașnic, cu multe culturi aflate pe diferite niveluri de dezvoltare. Unele dintre aceste culturi s-au dovedit extrem de vulnerabile la acțiunile europenilor de expansiune culturală,

degenerată în colonizare și exploatare economică. Alte culturi, însă, s-au dovedit nu numai rezistente, dar și competitive, având tendința de a egala și depăși în multe privințe civilizația europeană.

Contactul dintre civilizațiile aceluiași continent, dar și de pe continente diferite, a declanșat un fenomen amplu de migrație și de mobilitate interpersonală care, în ciuda unor tentative insistente de temporizare și limitare, au spart orice limite, multe societăți contemporane, mai ales cele din America, caracterizându-se prin diversitate rasială, metisaj și extremă diversitate etnică și culturală. Întâlnim astfel metropole din America, cum ar fi New York sau Sao Paolo, în care practic sunt reprezentate toate rasele și aproape toate etniile lumii. Această extremă diversitate, dar și alte situații relativ mai moderate generează numeroase probleme sociale, economice, morale, unele dintre ele având tendința de a provoca conflicte. Aceste situații, și ne referim desigur la conflictualitate și diversitate, nu trebuie privite unilateral, numai din perspectiva potențialului lor malign, responsabil de violențe și război, Atât diversitatea cât și conflictualitatea unora ascunde valori mai greu de identificat, de concurență interpersonală și intergrupală, care pot reprezenta o resursă prețioasă pentru dezvoltarea civilizației în ansamblul ei și pentru afirmarea universală a speciei umane.

* Prof. univ. dr.

Numeroși specialiști în științele sociale și, în primul rând, cercetătorii din științele juridice și științele educației au întreprins numeroase studii și investigații privind problemele sociale, morale și psihopedagogice deosebit de complexe, pe care le implică diversitatea socială, etnică și culturală¹.

În studiul „Educația interculturală – rolul UNESCO în promovarea diversității culturale”, Anca Moț susține că interculturalitatea reprezintă o concepție „care contracarează etnocentrismul înțeles ca viziune, atitudine și comportament social, ce conduce la privilegierea și supraestimarea grupului rasial, geografic sau național căruia îi aparține”². Autoarea ne invită să depășim simpla comparație, interculturalitate, etnocentrism, cu alte cuvinte deschiderea socială versus autarhie, prin raportarea acestor fenomene la integrare și aculturație. După cum este cunoscut, sociologii s-au oprit asupra noțiunii de migrație, studiind condițiile și nivelele acestora, integrarea fiind considerată de obicei un obiectiv dezirabil. Perspectiva sociologică nu analizează întotdeauna cu maximă rigurozitate raporturile sociale din punct de vedere lingvistic și cultural, generate de situațiile tot mai frecvente de culturi care interrelaționează. Anca Moț observă pertinent, în acest context, că „interacțiunea de tip intercultural este o situație relațională, o experiență de schimburi reciproce, de comunicare, în care părțile sunt conștiente de specificul cultural și identitar al celuilalt, adică își creează mutual alteritatea. Deși implică reciprocitatea în schimburi, interculturalitatea este un raport de schimburi reciproce, în care fiecare partener își conservă o identitate culturală proprie”³

Dacă aculturația presupune schimburi permanente de modele culturale, integrarea este înțeleasă într-o manieră dinamică drenată de un obiect, interculturalitatea are o sferă mai largă și un mod de înțelegere mai aprofundat, colerând

¹ A se vedea Anca Moț, îndeosebi lucrările de mai mare amploare din numerele 2 și 3/2017, ale Revistei *Drepturile Omului*, IRDO.

² A se vedea Anca Moț, „Educația interculturală – rolul UNESCO în promovarea diversității culturale”, în Revista *Drepturile Omului*, nr. 2/2017, IRDO, p. 14, nr. 2.

³ Ibidem., după Meunier O., „Interculturel, pluriculturel (ou multiculturel), interculturalisation”, în *Dossier de synthèse: Approches interculturelles en éducation*, Institute Nationale de Recherches Pédagogiques, EIYS, Lyon, sept. 2007.

permanent schimburile culturale cu realitatea multiculturalității, iar această viziune este relativ neutră la obiective de factură socială și politică. Interculturalitatea se referă nu numai la aspectele sociale și politice, ci la cele etnice, lingvistice, religioase și îndeosebi la cele de factură culturală, înțelegând prin cultură un sistem de valori morale și culturale, care condiționează într-un anumit fel viața culturală. Dacă în modelele clasice de integrare socială sunt considerate dezirabile unitatea lingvistică, etnică sau religioasă, interculturalitatea sugerează că astfel de deosebiri pot permite o unitate de calitate superioară de care depinde progresul și trăinicia civilizației contemporane, așa cum, în viziunea lui Émile Durkheim, solidaritatea organică, bazată pe diviziunea socială, este superioară solidarității mecanice, fundamentate pe asemănările dintre indivizi. Așa cum am demonstrat pe larg în alte lucrări, termenul de cultură și cu atât mai mult cel de interculturalitate, interferează cu cel de educație. Am constatat astfel că „educația implică nu numai transmitere de cunoștințe (instruire), ci și de forme de deprinderi și atitudini. Acitivitatea educativă este subordonată unor idealuri și valori sociale”⁴. Am preferat, de asemenea, să înțelegem educația nu numai ca intersecție umană și socială, ci și „ca ansamblu de influențe conștiente și sistematizate, dar implicând și intervenția discretă a unor factori informalii de tradiție și obiceiuri”⁵.

Menționăm de asemenea și opinia interesantă a lui Vasile Cojocaru, după care practicile educaționale, îndeosebi managementul educațional este indispensabil din perspectiva democratizării și integrării europene „norma optică de funcționare strategică a instituțiilor de învățământ vizează alte funcții sociale (alături de cele tradiționale de pregătire profesională de bază – n.n.), satisfacerea unor nevoi specifice ale indivizilor în pregătirea lor pentru a trăi într-o societate liberă și democratică, bazată pe cunoaștere, informatizare și relațiile economiei

⁴ A se vedea Florica Orțan, *Educația civică: standarde curriculare și implicații pentru evaluare*, Editura Universității din Oradea, 2004, p. 15.

⁵ A se vedea Florica Orțan, *Pedagogie. Sinteze și structuri logice*, Editura Universității din Oradea, 2014, p. 14.

de piață, care reclamă alte norme, valori, reguli, deprinderi, proceduri de funcționare”⁶.

În pedagogia contemporană, alături de educația formală (școlară), se acordă o atenție tot mai mare educației nonformale și informale, dovadă a penetrării educației de către factori culturali și invers, potențialul educației de a modela realitățile culturale.

Delimitând educația formală ca fiind modalitatea desfășurată într-un cadru instituțional, de educația nonformală și educația informală, Mihai Stanciu ilustrează capacitatea intergrativă a pedagogiei. Este reluată în acest context definiția propusă de C. Moise și T. Cozma, în conformitate cu care, educația nonformală „desemnează o realitate educațională mai puțin formalizată sau neformalizată, dar întotdeauna cu efecte formative”⁷ și propune ca educația informală să includă totalitatea „influențelor pe care individul le resimte de-a lungul vieții din partea familiei, a grupului de prieteni, a străzii, a mass-media, în timpul competițiilor sportive, al week-endurilor”⁸. Observăm că, în paralel cu extinderea formelor de educație, se încearcă și o cuantificare a capacității acestora de a influența paliere relativ îndepărtate, concomitent cu senzibilitatea de a primi influențe din partea lor.

Continuând definiția lui Petru Botezatu, după care personalitatea reprezintă o valoare, Dumitru Salade argumentează că „aceasta (personalitatea – n.n.) este o valoare pentru că produce valori, pentru că este rezultatul acumulării și asimilării principalelor valori caracteristice ale societății și epocii în care trăim, pentru că reprezintă o sinteză a valorilor perene”⁹.

Concomitent cu afirmarea psihologiei educației se dezvoltă tot mai mult sociologia educației, dar și culturologia educației, ca preocupare sistematică, riguroasă gnoseologic, a interferențelor dintre

educație și cultură. Enumerând diverse preocupări și dileme privind școala, Emil Păun sensibilizează lumea științifică asupra noilor provocări ale societății contemporane, unele datorate tendințelor de globalizare și mondializare, dar cele mai multe de proveniență socială și culturală. Emil Păun subliniază astfel că egalitatea, echitatea și calitatea sunt nu numai principii social-politice, ci țin să devină principii ale educației. Referindu-se, de exemplu, la problema egalității educaționale, Emil Păun apreciază că aceasta are cel puțin trei componente: „egalitatea șanselor de acces, egalitatea șanselor de reușită școlară și egalitatea șanselor de reușită socială. Aceste trei componente sunt interdependente și descriu împreună ceea ce numim democratizarea învățământului”¹⁰. După părerea noastră, interculturalitatea educativă are o sferă mai largă decât democratizarea învățământului, așa cum a fost definită aceasta de Emil Păun; reușita școlară și reușita socială nu trebuie absolutizate, în senul că nu trebuie să ne oprim la ele, ci ar trebui să avem în vedere calitatea vieții, împlinirea și fericirea umană, concomitent cu afirmarea omului în cultură și știință, univers.

Întâlnim specialiști în științele educației, precum Anca Nedelcu, care țin să contureze o abordare pedagogică specifică diversității culturale. Înțelegând lumea contemporană ca o „realitate a balansului între comunitar și individual, între aproape și departe, între particular, național și universal”, Anca Nedelcu, susține că perspectivele statice de abordare, cel puțin în științele sociale, își reduc tot mai mult funcționalitatea, „și asta pentru că diversitatea și nu omogenitatea reprezintă sursa de alimentare și consecința evidentă a dinamicii sistemelor contemporane”¹¹.

Încercând să sintetizeze într-un plan conceptual propriu pedagogic diverse accepțiuni și puncte de vedere asupra impactului educației interculturale, Constantin Cucuș se dovedește a fi relativ mai prudent, susținând că centrarea

⁶ A se vedea Vasile Cojocaru, „Managementul educațional autentic din perspectiva democratizării și integrării europene”, în volumul Vladimir Guțu (coord.), *Managementul educațional – Ghid metodologic*, Chișinău, CEPUSIM, 2013, p. 9.

⁷ A se vedea Stanciu M., *Introducere în pedagogie*, Editura „Ion Ionescu de la Brad”, Iași, 2003, p. 23, apud. C. Moise, T. Cozma, *Reconstrucție pedagogică*, Editura Ankarom, Iași, 1996, p. 270.

⁸ Idem., p. 25.

⁹ A se vedea D. Salade, *Om și profesie*, Casa de Editură Dokia, Cluj-Napoca, 1998, p. 161.

¹⁰ A se vedea Emil Păun *Pedagogie. Provocări și dileme privind școala și profesiunea didactică*, Editura Polirom, Iași, 2017, p. 127

¹¹ A se vedea Anca Nedelcu, „Abordarea pedagogică a diversității culturale în școală”, în volumul Emil Păun (coord.), D. Potolca, *Pedagogie. Fundamentări teoretice și demersuri aplicative*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 186.

monoculturală a educației nu trebuie respinsă din capul locului, ci acceptată doar în măsura în care „*ținește secvențial și progresiv deschiderea interculturală*”¹², de unde formula „*școala trebuie să fie mai întâi culturală și apoi interculturală, trebuie mers spre intercultural prin cultural*”¹³.

Educația interculturală este concepută de specialiști din științele educației ca fiind derivată din educația globală (Emil Păun, Laura Șerbănescu), sau că face parte, adică este o specie de educație axiologică. Constantin Cucoș, conturând noi domenii și perspective ale educației, insistă asupra educației axiologice, definită pe scurt ca educație pentru valori și care ar rezulta din legăturile mai vechi ale pedagogiei cu axiologia, etica, estetica sau antropologia. În acest context, pedagogul ieșean constată că școala, ca instanță fundamentală de spiritualizare, are obligația de a îi sensibiliza pe educabili asupra adevărului, binelui și frumosului, ceea ce ar presupune o ancorare trainică a eticii și esteticii în sistemul științelor educației. Din această perspectivă, se conturează o definiție utilă practicii formative, în conformitate cu care, „*valoarea educațională desemnează dezirabilul, ceea ce urmează a fi asimilat, materializat, contextualizat. Ea se referă la ceea ce trebuie să fie*”¹⁴.

Natura axiologică a educației interculturale rezultă din importanța formării educabililor în spiritul respectării diversității etnice, social-economice, social-culturale, religioase etc. Respectând o astfel de argumentație, Constantin Cucoș apreciază noile domenii și perspective ale educației, eventual în ordinea importanței lor, prima

fiind educația axiologică și a doua educația interculturală, relativ mai importante decât educația integrală sau educația permanentă.

Dacă interculturalitatea reprezintă o prioritate social-politică, care necesită să fie promovată, atunci recursul la formativ devine și el o prioritate socială. Mai mult, chiar factori de ordin instituțional impun, accentuează și mai mult anumite strategii. Definind educația ca modalitatea esențială de promovare a interculturalității, suntem obligați de a analiza capacitatea pedagogiei și a sistemului de științe pe care se bazează, de a răspunde eficient și calificat numeroaselor probleme pe care le aduce în societate diversitatea și interculturalitatea.

În contextul descris mai sus, considerăm necesară o operațiune complexă de adaptare și structurare a sistemului conceptual al pedagogiei și al științelor educației însăși la prioritățile pe care le implică interculturalitatea.

Educația interculturală poate avansa astfel ca importanță în sistemul nostru educațional. Propunerea, în acest sens, este ca specialiștii în științele educației să analizeze posibilitățile abordării educației interculturale, ca disciplină distinctă. Asistența psihologică și psihopedagogică, realizată în diverse medii, ar trebui și ea reevaluată și completată cu teme de educație interculturală. Se recomandă și o colaborare mai strânsă între specialiștii din științele educației, specialiștii în științele juridice, prin teme de cercetare și centre autorizate. Fără să epuizăm lista de sugestii, avem în vedere oportunitatea de a promova proiecte europene, având ca tematică educația interculturală.

¹² A se vedea Constantin Cucoș, *Pedagogie*, Ediția a II-a, Editura Polirom, Iași, 2006, p. 133.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Idem.*, p. 128.